

мр Славица Вујановић,
предавач на Правном факултету у Београду

О МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ЛИНГВИСТИКЕ У СУДСКОМ ПОСТУПКУ

Уводни део рада односи се на неке особине језика права с посебним освртом на говор који се чује у судници, док се у даљој разради говори о неким релевантним проучавањима дискурса чији резултати могу да помогну у анализи језика права, као и о неким примерима из судске праксе у којима је лингвистичко вештачење помогло да се случај разреши. У последње време вршена су бројна истраживања језика уопште, па можемо очекивати да ће њихови резултати, као и резултати све обимнијег проучавања језика права, наћи разноврсну примену.

Кључне речи: *Језик права. - Анализа дискурса. - Језичко вештачење.*

Говор који се чује у судници припада једним делом ономе што се може назвати говором правне праксе и правно релевантним говором грађана (1), а другим делом општем језику. Ова три нивоа обично су испреплетана, уз одређене законитости јављања. Неке од карактеристика језика права, као што су формализованост, преопширност, развученост, тежња ка прецизности али и вишесмисленост и велика употреба стручних термина, чине говор правника и јављају се у релевантним документима. Уз поменуте особине иде и необична употреба обичних речи, употреба латинских речи и израза и употреба речи без икаквог значаја (2), чиме се долази од једног парадокса у савременој правној култури - од нас се очекује познавање закона, а структура правне праксе и правног језика се томе супротставља јер је само стручњацима доступно такво знање (3).

С друге стране, морамо прихватити чињеницу да постоји тајновитост професионалног жаргона и, сасвим природно, настојање посвећених да се помоћу њега издвоје, као и чињеницу да се у оквиру сваке струке ствара њој примерен језички и говорни варијетет.

(1) Н. Висковић, *Језик права*, "Напријед", Загреб, 1989, стр. 4.

(2) D. Milinkoff, *The Language of the Law*, Little Brown and Co., Boston, Toronto, 1963, стр. 12.

(3) P. Goodrich, *Legal Discourse - Studies in Linguistics, Rhetoric and Legal Analysis*, MacMillan, Basingstoke and London, 1990, стр. 7.

Бројни су и разноврсни коментари јасноће правног регистра, било у виду званичних прогласа и предлога или добронамерних савета па, чак, и сатиричних жаока. На пример, на енглеском говорном подручју изгледа да је први такав званични акт био захтев малолетног краља Едварда VI 1551. године да се преопширни и досадни закони промене (4). За време свог четворогодишњег мандата државног тужиоца сер Франсис Бејкон је предложио како треба писати законе, а у XVIII веку творац *Гуливерових путовања* исмева двосмисленост и заобилазност језика права.

Резултат две супротстављене тенденције је данашњи покрет за једноставним енглеским језиком у САД (5) и напори парламентарних комисија у Великој Британији да језик права приближи кориснику (6). Што се тиче ситуације у нашој земљи, изгледа да је код нас процес ишао другим током и да за сада, из вишеструких разлога, не можемо очекивати нешто попут кампање за поједностављивањем језика права, бар не у оном његовом делу са којим у додир долазе лаици. Можда нам за утеху може послужити приступачност и разумљивост Грађанског законика из 1844. и приступ В. Богишића кодификаторском послу у Црној Гори. Захтев за јасноћом и једноставношћу (7) мора бити избалансиран са оним што језику права даје његову особеност - као социолингвистички систем од изузетног друштвеног значаја са себи својственом лексиком и семантичко-синтаксичком структуром, он поседује својство које други варијетети језика немају, а то је ауторитет.

Нећемо улазити у то да ли се ауторитет задобија и одржава неприступачним језиком и ставом по коме нам не импонује оно што је представљено обичним језиком, или се он успоставља на неки дуги начин, већ ћемо указати на неке могућности примене лингвистике у судском поступку када до изражаја долазе говор судске праксе, правно релевантан говор грађана и општи језик, у чему нама може доста помоћи анализа дискурса.

Иако се разговор може посматрати као случајан скуп мањих јединица, ипак се могу издвојити неке универзалне особине заједничке за конверзацију уопште. Најједноставнији облик је пар који чине питање и елиптични одговор (8). Свако ново питање и одговор на питање још су један додатни пар. У случају да одговор на питање изостане, обично онај учесник у разговору који је поставио питање на то укаже, чиме на неки начин захтева одговор. Ланчано правило (9) омогућава бескрајно дуги низ у облику питање - одговор.

(4) C. Ilbert, *Legislative Methods and Forms*, Oxford - at the Clarendon Press, London and New York, 1901, стр. 43.

(5) Видети, на пример, P. Wright, *Helping Lawyers to Communicate*, MRC Applied Psychology Unit, Cambridge, 1979 и P.C. Wasan, *The Drafting of Rules*, "The New Law Journal", June 6, 1968.

(6) The Renton Committee Report, May, 1973.

(7) Ж. Перић, *О језику у законима*, Београд, 1915, стр. 11. и В. Богишић, *Технички термини у законодавству* (превео са руског Н. Дучић), стр. 6. и 14.

(8) W. Labov, *The Study of Language in its Social Context*, "Studium Generale" 23, 1979, стр. 37.

(9) H. Sacks, E. Schegloff, G. Jefferson, *A Simplest Systematics for the Organisation of Turn-taking for Conversation*, "Language", 50/4, 1974, стр. 713-718.

Образац питање - одговор само је део ширег скупа образаца који такође представљају пар, с тим што се у првом делу пара могу наћи поздрави, упозорења, понуде, молбе, приговори, позиви и саопштења. У том случају као други део пара могу се појавити исте или дугачије категорије - на поздрав се одговара поздравом, а приговор захтева извињење или, можда, оправдање. Говор у судници би се могао анализирати и са становишта конверзацијских парова, с тим што се у њему неке категорије чешће јављају. Тако је, на пример, образац питање - одговор заступљен у испитивању сведока.

Како у разговору учествују најмање две особе, долази до промене теме и промене улоге саговорника, затим до прекидања саговорника и до истовременог говора. У енглеском језику је уобичајено да само једна особа говори и да долази до врло малих преклапања у говору (10). У српском језику преклапање се може очекивати кад разговарају особе које се добро познају, које имају неко заједничко искуство па унапред могу да знају шта ће саговорник рећи. Други случај преклапања често настаје у разговору особа које се не познају довољно јер не постоји заједничко говорно искуство (11). У сваком случају, постоје искази који не само да нису потенцијално довршени, што је општа особина свих исказа, већ нису ни суштински комплетирани. То показују интонација, покрети, синтаксичке структуре и социоцентрични нивои попут израза као *али*, *овај* и *тако* (12).

У истраживању које је *William O'Barr* извршио са својим колегама показало се да су наративни искази сведока, за разлику од уобичајених исказа типа питање - одговор, наишли на веће симпатије поротника, а што се тиче утицаја истовременог говора и говора са преклапањима, мушки испитаници су тужиоце који су највише прекидали саговорнике сматрали стучним и способним; женски испитаници су, међутим, били супротног мишљења. Адвоката који је највише прекидао сведоке и чији се говор делимично преклапао са сведоковим, испитаници су оценили као мање праведног и мање интелигентног (13).

У анализи разлика између прочитане изјаве о правима оптуженог и поједностављеног објашњења које затим судија даје, *Phillips* је утврдила шест доминантних начина појашњавања; замена трећег лица једине заменицом ви, одговори оптужених на основу којих се може видети у којој су мери разумели прочитану изјаву, синтаксичко поједностављивање, лексичка супституција, разрада и другачији склоп реченице. Изгледа да је најнеуспешнији покушај представљала замена једних речи другим, јер су нове речи биле подједнако неразумљиве (14).

Злочини учињени речима као обећања, претње, пристајање на сарадњу, увреде и сл. често се могу читати са магнетфонских трака. У

(10) *Ibid.*, стр. 721

(11) С. Савић и В. Половина, *Разговорни српскохрватски језик*, Институт за јужнословенске језике, Филозофски факултет, Нови Сад, 1989, стр. 63.

(12) S. Duncan, *On the Structure of Speaker - Auditor Interaction during Speaking Turns*, "Language in Society", 3/2, 1974, стр. 161; S. Duncan, G. Niederehe, *On Signalling that it's Your Turn to Speak*, "Journal of Experimental Social Psychology", 10, 1974, стр. 234-247.

(13) Видети у: R.W. Shuy, *Language and the Law*, "Annual Review of Applied Linguistics", свеска 7, 1986, стр. 51-53.

(14) S.U. Phillips, *Strategies of Clarification in judges' Use of language: from the Written to the Spoken*, "Discourse Processes", 8.4, 1985, стр. 421-436.

овим случајевима улога језичких стручњака може бити од великог значаја. Пре свега, на траци се не види ванлингвистичка позадина која доприноси разумевању. Осим тога, "ситнице" ко се коме обраћа, ко даје предлог, да ли је слагање са предлогом у облику који представља уобичајено саглашавање са саговорником из учтивости, понављање предлога, промена теме, контекст у којем се реч јавља, могу много тога да открију, као што много података може да пружи и тумачење разговора које полази од степена сарадње постигнуте у конверзацији (15). На основу изговора може се одредити нечије социо-регионално порекло, што у неким случајевима може бити од пресудног значаја за утврђивање о којој је особи реч и за њено евентуално ослобађање, као у случају када је језичка експертиза допринела да један становник Лос Анђелеса, оптужен за телефонску претњу да ће подметнути бомбу, буде ослобођен јер је утврђено на основу његовог идиолекта да је пореклом из Филаделфије, а да говор са траке припада некоме ко говори другачијим дијалектом (16).

Или, пак, случај у коме је лекар из јужне Калифорније, пореклом Филипинац, ослобођен оптужбе која је покренута против њега на основу разговора са агентом федералне полиције, снимљеног на траку. Језичко вештачење је показало да је као странац погрешно протумачио неке појмове, чиме се добијао утисак да је вољан да прихвати и недозвољене начине обезбеђивања капитала.

ЗАКЉУЧАК

Бројна истраживања језика права извршена у последњих деценију и по откривају функционисање правног регистра, а с друге стране, проучавања тзв. општег језика приближавају нам неке законитости његове употребе. Боље познавање структуре језика и његовог функционисања води ка јаснијој и потпунијој комуникацији, у било ком облику да се она одвија. Језички стручњаци могу да допринесу разјашњавању неких случајева. Чињеница да је језик раслојен, социјално, регионално и професионално, значи да се о сваком учеснику у језичкој комуникацији може много сазнати на основу његовог идиолекта, а познавање образаца функционисања језика може да пружи обиље података о односу учесника у комуникацији.

(Примљено 20. јануара 1992)

(15) О моделу који обухвата претпоставке о сарадњи учесника видети: Н.Р. Grice у: Т.Р. Остојић, *Ситуација говорног догађаја; на материјалу српскохрватског језика*, Београд, 1991, магистарски рад, стр. 46-52.

(16) R.W. Shuy, *op. cit.*, стр. 57-59.

*Mr. Slavica Vujanović,
Lecturer at the Faculty of Law in Belgrade*

THE POSSIBILITY OF CHANGE OF LINGUISTICS IN JUDICIAL PROCEEDINGS

Summary

The introductory part of the present article relates to some characteristics of the language of law as applied in the court-room. Further elaborated are some relevant studies of discourse, whose results may help in analyzing the language of law. Some examples from judicial practice are also presented, where linguistic expertise was instrumental in solving the case at issue before the court.

Numerous studies and research have been effected lately in the sphere of language in general, so one may expect that corresponding results, as well as those of studying the language of law, would contribute in raising the quality of adjudication.

Key words: *The language of law. - The analysis of discourse. - Linguistic expertise.*

*Slavica Vujanović,
enseignant à la Faculté de droit de Belgrade*

SUR LA POSSIBILITÉ DE L'APPLICATION DE LA LINGUISTIQUE DANS LA PROCÉDURE JURIDIQUE

Résumé

Dans son introduction, l'auteur se penche sur certaines caractéristiques du langage du droit, tout en insistant tout particulièrement sur la parole qu'on entend devant les tribunaux alors que dans la suite elle élabore certaines études pertinentes du discours dont les résultats peuvent aider à l'analyse du langage du droit et aussi certains exemples de la pratique des tribunaux dans lesquels l'expertise linguistique a aidé à résoudre le cas. Ces derniers temps, de nombreuses recherches linguistiques en général ont été effectuées, de sorte qu'on peut s'attendre à ce que leurs résultats, et aussi ceux des études de plus en plus détaillées de la langue du droit trouvent une application diversifiée.

Mots clé: *Langue du droit. - Analyse du discours. - Expertise linguistique.*